

... İlk dəfə anlayanda ki, ədəbiyyatçı olmağa məhkumam, bütün gücümü o xəstə hissiyyatdan, açıq deyək, şairlər tayfasını bədbəxt və gülməli günə qoyan şöhrətpərəstlikdən qurtulmağa yönəldim.

Valter SKOTT

Gündəlik

"Mən heç Şekspirin ayaqqabısının ipini də bağlamağa layiq deyiləm!"

23 noyabr

İxtisarla

Dünya şöhrətli şotland yazıçısı, şair, tarixçi, tarixçi və hüquqşünas Valter Skott 1771-ci ildə Şotlandiyanın Edinburq şəhərində doğulub. Otuz illik ədəbi fəaliyyəti dövründə iyirmi səkkiz roman və doqquz poema, bir neçə povest, ədəbi tənqidi məqalələr yazıb. Ballada janrında yazdığı ilk əsəri "Avenqo" poemasıdır. "Sonuncu divanənin nəğməsi" (1805), Avropa ədəbiyyatında nəzərlə yazılmış ilk roman sayılan "Marmion" (1808), "Gol qızı" (1810), "Robbi" (1813) əsərləri ona dünya şöhrəti gətirib.

Valter Skott daha çox tarixi roman janrının banisi kimi tanınır. "Kventin Dorrard" (1823) romanı XI Lyüdövayın hakimiyyəti dövrünü əhatə edir. "Talisman" (1825) əsərində isə Aralıq dənizi sahillərində baş vermiş səlib yürüşündən bəhs olunur.

Dahi yazıçı 1832-ci ildə Edbotsfordda vəfat edib.

1825

21 noyabr

... Musiqidə nəşiyəm və heç bir notu səsləndirə bilmirəm. Xoş təsir bağışlasa da, ağır musiqi mənə niyə zəhmət gəlir. Lakin məhni və sədə melodiyalar, xüsusilə də onların sözlə, düşüncəyə bağlı olanları, aksor insanlarda olduğu kimi, mənə də yaxşı təəssürat yaradır. Hansısa bir məhni hissiz, hoycasəniz ifadə edən cavanlara dözü bilmirdim. Hansısa səsini mənə yazırdı. Hisslər fortepiyano və ya ovçu seypurundan duyduqlarından seçilmir, heç onu da bəyənəmirəm. İncəsənət istonlin növündə insanın ilkin həyat tərzinə uyğun nəso ruhi bir şey var və onu heç bir sorisətli araşdırmaçıda da yozca bilməz. Siz onun xoşluğunu hiss edirsiniz, amma çatmayan nadir - təsvir edə bilməzsiniz. Bir dəfə conab Coşua, yoxsa bilmərdim hansısa şlahi bir rəssam tabloya baxmışım, onu yaradan isə böyük əzablar çəkmişim. "Na deyim... - təəddüdü söyləyib o, - çox ağıllı... - ola çəkilib... Heç bir çatışmazlıq görmürəm. Amma bununla belə onda nəso çatmır: onda... - lənət şeytana! Onda bax, bu yoxdu!..." - deyə o alını yuxarı qaldırıb, çirtmə çalıb...

zəiflədər.

Bayronun digər bir xüsusiyyəti - mistifikasiyaya vurğunluğu, əlbəttə, bu, onun pis zərərətalan olan

onun ruhunun ucalığı, eləcə də saxavət və ədəbiyyatda tərbiyəçilikdən süniliyə qədər hər cür yalançı hay-küya nifrot etməsidir...

9 fevral

Bayron adətən yazıçılığa təm-təraq və qarşın əla nifrotlu rodd edib acılayırdı ki, bunu, o zirvəyə çatmış, tanıdığı məşhur adıblardan hələ heç kimi etməmişdi. Onu da deyim ki, o ucalığı bir məqama yetmiş insan tanıdırdım: yüksək məqama nifrotlu bildirməyi özümə rəva görməmişdən öncə başqalarını da buna inandırmağa ümid bəsləyirdim ki, sən üzüm sətərimə gözünü zilləmiş bir tülkü oyunçu oymursan, o ucalığı özün yetmişmiş. Mur mənə onun haqda bir neçə gözəl əhvalat danışmışdı. Onlardan biri belədi: Bir dəfə onlar Venetsiyada Bayronun sarayının pəncərəsi önündə dayanaraq qürubun gözəlliyini seyr edirmişlər. Tabii ki, Mur istəyib bu gözəllik bərdə nəsə desin, Bayron ona mənim asanca təsəvvür etdiyim bir tərdə cavab verib: "Of, lənət şeytana, Tom! Belə poetik danışma!" Başqa bir gün yenə Murla həmin sarayın cavanında dayananda, yaxınlıqda içində iki nəfər ingilis olan - onları darhal görkəmlərindən tanımaq mümkün - Mur mənə onun haqda bir neçə gözəl əhvalat danışmışdı. Onlardan biri belədi: Bir dəfə onlar Venetsiyada Bayronun sarayının pəncərəsi önündə dayanaraq qürubun gözəlliyini seyr edirmişlər. Tabii ki, Mur istəyib bu gözəllik bərdə nəsə desin, Bayron ona mənim asanca təsəvvür etdiyim bir tərdə cavab verib: "Of, lənət şeytana, Tom! Belə poetik danışma!" Başqa bir gün yenə Murla həmin sarayın cavanında dayananda, yaxınlıqda içində iki nəfər ingilis olan - onları darhal görkəmlərindən tanımaq mümkün - Mur mənə onun haqda bir neçə gözəl əhvalat danışmışdı. Onlardan biri belədi: Bir dəfə onlar Venetsiyada Bayronun sarayının pəncərəsi önündə dayanaraq qürubun gözəlliyini seyr edirmişlər. Tabii ki, Mur istəyib bu gözəllik bərdə nəsə desin, Bayron ona mənim asanca təsəvvür etdiyim bir tərdə cavab verib: "Of, lənət şeytana, Tom! Belə poetik danışma!"

Bir dəfə onlar Venetsiyada Bayronun sarayının pəncərəsi önündə dayanaraq qürubun gözəlliyini seyr edirmişlər. Tabii ki, Mur istəyib bu gözəllik bərdə nəsə desin, Bayron ona mənim asanca təsəvvür etdiyim bir tərdə cavab verib: "Of, lənət şeytana, Tom! Belə poetik danışma!"

Qəfil gözlerini çəkib başını qaldıranda, o, Bayronun darın narazılıq dola böxışlarını öz üzərində görür. Amma Rouzun üzündə heç bir narazılıq, təlaş olmadığını sızınca Bayron sakitləşir. Marri bununla bağlı Rouza başa salıb ki, lord Bayron insanları onun qüsurlarına diqqət yetirməsinə qarşı çox həssasdır. Mur həm də başqa yayılmış bir fikri - Bayronun məhz pis zərərətalan sevdiniyi təsdiq edirdi. Bir dəfə Mur ona məktub yazaraq "Liberal" jurnalının yaradılmasında P.B.Şelli və Hant kimi adamlarla birgə iştirak etməkdən çəkinmək lazım gəldiyini bildirib, özü demişən, onları rüsvay edib. Bayron isə bu məktubu həmin adamlara göstərib. Şelli Muru tonkılına, amma kifayət qədər təsirli etiraz məktubu yazıb. Hər iki xüsusiyyət - hər şeyə son dərəcə şübhəliyə yanaşmaq və pis zərərətalan sevmək, sözsüz ki, bu qüdrətli dahinin xarakterinin bozi məqamlarına kölgə salan hansısa bir xəstəliklərin təzahürüdür. Amma çox güman, vərgili bir insanın (mon taxayülün gücündən asılı olan istedadı nəzərdə tutaram) belə bir xəstəliyi tutulması mümkün deyildir. Təkrər təfərrifləndiyə deyən olan həddən artıq dəqiq uyğunlaşdırılmadı, oks halda sürütmə hərəkət gücünü

Benksin ona danışdığı bu məsələni Marriəndən soruşdum. Marri inandırdı ki, ithafı lord Bayron özü yazıb və sübut üçün onun əlyazmalarını mənə göstərdi. Rouza yazdım ki, bu barədə Benksə məlum versin, çünki agar bu məsələ bizim çevrəmişdə üzə çıxıbsa, onun xoşagəlməz nəticələri ola bilər. Bayron güman edirdi ki, yarıdıcılıq fantaziyaçı olan bütün insanlar öz nəsrələrini (və ya poeziyalarını) uydurma şeşlər qatmaq meyillidi. O, dəfələrlə əminliklə bəyan edirdi ki, haqlarında Russodan olduqca maraqlı söhbətlər eşitdiyini, yüksək zümrələrə mənsüb məşhur venesiyalı oxlaqış qadınlarla tanışlıq zamanı onların adico pinti, yazsı-yaraşmış qızlar olduğu məlum olub. Düşünürəm ki, o, öz şəxsi sevgi maceralarına əhəmiyyətli dərəcədə rəng qatırdı və çox manialarda le fanfaron de vices qu'il n'avoit pas (etmədiyini oxlaqış hərəkətilə öyünən - frans.) idi. Xoşu gəlirdi ki, onu qorxunc, sirdi, qapalı bir insan hesab etsinlər və o, bəzən özünün hansısa yaramaz əməllər tərtibatına da işarə vururdu. Məncə, bütün bunlar onun çox çilgən olduğundan və qarşısızlıq fantaziyaçılarından xəbər verirdi.

Büyük dühəliğindən başqa, Bayronda ən çox xoşuma gələn

22 dekabr

Dünya six-six yazıb altı sohiyə doldurmuşam - bu da təxminən iyirmi dörd çap vorağıdır. Hom də, mənə əla gəlir, əla bir şey almır. Bəhs olunan məsələ özlüyündə o qədər maraqlıdır ki, kitabın uğur qazanacağına şübhə etməmək olar. Əlbəttə, bu kitab səthli olacaq, amma mən buna da getməyə hazırım. Ehtiyac duyulmasa da mövzunu dərinliyinə vərmaqdən ötür müəllifin addım-baş yarımcı qoşduğu, üzücü, dərdirdici əhvalatlarla dolu əsər yazmaqda, məlum və qəbul edilmiş faktları özündə birləşdirən səthi yazılmış bir kitab daha yaxşıdır.

Gözlər bir yerdə maraqlı bir naturalistlə, botaniklə və ya mineraloqla gəzintiye çıxmaq qədər adamı heç nə yormur: o, daim diqqətini heyranedicə təbiət mənzərələrindən yayındırır, hansısa otu, daş parçasını göstərir. Doğrudu, o, hər şeylə maraqlanan bir tarixçi kimi öz səhəsi üzrə faydalı məlumatları verir - bu fikir isə ön sözdə əla görünəcək! Qara cıyırımı sakitləşib. Əminəm ki, o mənə didib-tökən narahatlığımıza görə özündən çəxmişdi. Bədənə ruh arasında necə də gözəl əlaqə varmı!...

28 dekabr

...İlk dəfə anlayanda ki, ədəbiyyatçı olmağa məhkumam, bütün gücümü o xəstə hissiyyatdan, açıq deyək, şairlər tayfasını bədbəxt və gülməli günə qoyan şöhrətpərəstlikdən qurtulmağa yönəldim. Həmişə tərif və komplimentlər ötür yanan şairlərə məxsus hissələri içində möhv etməyi çəxşirdim.

1826

3 fevral

...Ceyms Ballantaynın koskin itihəmi "Vudstok" romanında guya missis Redkliff yazsımlaşmağına bağlıdır. Onunla çoxları razılaşacaq. Mənsə hesab edirəm ki, o, haqsızdır. Əvvəla, başqa müəllifin uğurla yaratdığı hər hansı sühəto mən uyqudan qorxan və tarlaya yaxın durub bilməyən bir şey kimi yarıdıram - agər o uyqu olmasaydı olanda əla dənəlib doya biləcək bir şey kimi! İkinci, aramızda böyük fərq var: mən heç də oxucuda fəvqəltəbii qüvvə önündə dəhşət yaratmağa cəhd eləməmişəm, sadəcə, bəzən bir qorxuncun romanın qəhrəmanına tə-

12 fevral

Dünya axşam "Vudstok"un ikinci cildini bitirdim, bu gün səhər artıq üçüncüyə başlamağa lazımdır. Amma hədisini açıqlama nəqəsinə qədər götürmək haqda zərər də təsəvvürüm yoxdu. Eynən ötən illərdə mənalı bir diyarın azıb sərgördən qaldığını vəziyyətdəyəm. Həmişə on canayətli bir yöl ilə gedirdim, ya o qışda, ya da mənə əla gələrdi. İşdə də elayım - heç vaxt plan tula bilmərdim, natsam belə, heç vaxt ondan yazıpsız qalmıram: yazanda bəzi epizodların genişlənmə böyüyür, bəzilər isə kiçilir, ya da tamamilə yoxa çıxır; qəhrəmanların əsas ideyadan asılı olmasın, mənə nəde almırsa o cür - ya vacib, ya da əksinə, əhəmiyyətsiz bir rol oynayırdı. Çalırdım yazdıqların maraqlı və məzali olsun, qalan şeyləri taleyin ümidinə buraxırdım. Hər dəfə mənə təncidçilərin xüsusilə cildli işləmiş bəzi epizodları tapmaqdan məğşul edib, haqıqətə əllərini onları yorulmadan yazıb, gözəlmişə bir daha korrekte edənədə oxuyub. Şeyrlərimin üzünü mən

iki, bəzən də üç dəfə köçürürəm. Yaratmağın bu üsulu ispanca dar donde diere (necə alındı - alındı) adlanır, bizim dildəsə başdansovdu - yəni, necə gəldi; bunun təhlükəli bir üsul olduğunu etiraf edirəm, amma heç nə edə bilmərəm. Öz təsəvvürlərimi aqlın gücylə ərsəyə yetirmək istəyəndə, - bu isə məntiqi bir düzüm deyil - mənəcə, günəş göy qübbəsini tərk edir, öz əlləməliyimlə bütün canlıları və ilkin düşüncələrin dirçəlməsini məhv edirəm, nəticədə soyuq, darıxdırıcı, cansız bir şey alınır. Bu, cynən yazılı nitqlə, natiqin sinəsindən gözlənilmədən qopan azad ifadələr arasındakı fərqə oxşayır; sonuncuda həmişə az da olsa bir şövq, bir ilham var. Amma istəməzdim ki, gənc müəlliflər mənim başdansovdu olmağımı yamsılasınlar. Consilium non currum care. (Sürətə deyil, düşünməyə cəhd elə - lat.) Dəqiq tərcüməsi isə belədir: cəng arabasını deyil, məsləhəti qəbul et...

Uil Davenantdan bir neçə səhifə oxudum, onun şayələrdən çox xoşu gəlirdi, guya Şekspir anasıyla intriqa aparırmış. Düşünürəm ki, buna Fildinqin məzhəkəsindəki Faetonun iddiası kimi yanaşmaq lazımdı:

Uşaqlar sataşirlar - ayıb və rüsvayçılıq:

"Rədd ol get cəhənnəmə! Yoluq balası yoluq!"

Pah! Mən bu sətirləri "Vudstok"a yerləşdirəcəm! Onlar Şekspirin köhnə pərəstişkarının dodaqlarında yaxşı səslənər. Axı onlar hələ o zaman yazılmamışdı. Nə xeyri? Yoldan keçənin biri anaxronizmi faş edə bilər - bu, böyük bəla deyil. Buna görə bəyan etmək olar ki, onlar artıq yazılıbmış və Fildinq o sözləri rəvayətdən götürüb...

13 fevral

İncəsənət növlərinin hər birinin əsl məqsədi və ali hədəfi insan hisslərinə təsir etmək və ya insan ruhunun narahatlıqlarını müvəqqəti də olsa yumşaltmaq, aradan qaldırmaq, həm də təəccüb, dəhşət, məmnunluq və bu kimi hisslər oyatmaqdır. Həmin incəsənət əsərlərinin yaranıb meydana gəlməsində, məsələn, Homerdə olduğu kimi, əsas qayələr elə mükəmməlliklə təcəssüm edir ki, sonrakı nəsillərə əlçatmaz olur. Amma özünüifadə etmək də vacib şərti; şairlər və musiqiçilər onu yaradıcılıqlarında cilalamağa, öz əsərlərinə sələflərinin qaba üslubda yaratdıqlarından daha çox gözəllik bəxş etməyə çalışırlar. Poeziyada - mürəkkəb qaydalar, musiqidə - qəliz kadenziyalar və harmoniyalar, ritorikada - incə mərhələlər hökmranlıq etməyə başlayır. İfadəyə daha çox diqqət ayrılrsa da, təəssürat yetərinəcə olmur. Amma bu zaman, incəsənətin nəcib məqsədi - xalqa xidmət - unudulmur; hərçənd bəzi əsərlər geniş oxucu kütləsi üçün hədsiz elmidi, hədsiz qəlizdi (fransızca - recherches), buna baxmayaraq zaman-zaman insanların iliyinə işləyən musiqilər, bəlağət, toplumu silkələyən, göyün yeddinci qatına qaldıran poeziya yaranır. Rəsmdəsə məsələ bir az ayrı cürdü; onun necə sirli olduğunu bu sahəyə yaxşı bələd olan az-az mütəxəssis bilir. Onların məqsədi bütün bəşəriyyətdə təəssürat oyatmış rəssamların yaratdıqlarını tərifləməmək, amma müvafiq olaraq incəsənətin tətbiqi qaydalarıyla təsnif etməkdə. İzləmək üçün, söz yox, qaydaları öyrənmək mütləq vacibdi. Amma hər halda onlara uca və son hədəfə - tamaşaçıya - güclü təsir etməyə aparan bir yol kimi baxılmalıdı. Bu işin biliciləri elə bir tənqid tərzini mənimsəyiblər ki, hətta, bu, Mikelançelonu papalardan birini misgin varlıq adlandırmağa məcbur edib: həmin müqəddəs zati-ali böyük heykəlin ümumi görünüşünə fikir vermədən cübbənin naxışlarını tənqid edəndə, bu hadisə baş verib. Mənəcə, bu gözəl incəsənət növünün, xüsusilə də onun tarixi mövzuları əhatə edən sahəsinin tənəzzülü belə tənqidi yanaşmalara görədi. Bunu özüm üçün yazdığımı görə əlavə edə bilərəm ki, rəsm əsərləri, məsələn, təbii hisslər oyada bilən hər şeyə mənim kimi həssas, təhsilli bir insanın qəlbinə nəşə təlqin edəndə mükəmməl ola bilər. Amma çox nadir hallarda məni riqqətə gətirən nəyəsə rast gəlirəm! (...)

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə etdi:

Zahid Saritorpaq

